

ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

APPROACHES TO THE ANALYSIS OF THE AGRICULTURAL PRODUCTS MARKET IN UKRAINE

Нині в Україні ринок сільськогосподарської продукції діє в умовах слаборозвинутої ринкової інфраструктури, неефективних заходів державного регулювання розвитку агропромислового комплексу, низького матеріально-технічного та інформаційного забезпечення. Усі зазначені чинники зумовлюють особливості функціонування ринку сільськогосподарської продукції. Визначено, що функціонування ринку сільськогосподарської продукції пов'язане з наявністю економічних відносин у процесі реалізації сільськогосподарськими виробниками. У статті розглянуто підходи до трактування ринку сільськогосподарської продукції, визначено його місце і роль у національній економіці. Наведено та проаналізовано сутність принципів функціонування ринку сільськогосподарської продукції. Зазначено, що сутність кожного з принципів відображає як умови функціонування суб'єктів сегменту, спрямованість їхніх дій і відповідальність перед суміжними елементами, так і відносини із зовнішнім середовищем. Обґрунтовано підхід до аналізу ринку сільськогосподарської продукції в Україні. Зазначено, що застосування системного підходу дасть змогу розглядати ринок сільськогосподарської продукції як цілісну систему, що об'єднує сукупність взаємопов'язаних структурних елементів в одне ціле.

Ключові слова: ринок сільськогосподарської продукції, дослідження ринку, принципи функціонування та розвитку ринку сільськогосподарської продукції, процес дослідження кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції.

Сьогодні в Україні ринок сільськогосподарської продукції діє в умовах слаборозвинутої ринкової інфраструктури, неефективних заходів державного регулювання розвитку агропромислового комплексу, низького матеріально-технічного та інформаційного забезпечення.

в умовах слаборозвинутої ринкової інфраструктури, неефективних мер державного регулювання розвитку агропромислового комплексу, низького матеріально-технічного та інформаційного забезпечення. Все указанное факторы обуславливают особенности функционирования рынка сельскохозяйственной продукции. Определено, что функционирование рынка сельскохозяйственной продукции связано с наличием экономических отношений в процессе реализации продукции сельскохозяйственными производителями. В статье рассмотрены подходы к трактовке рынка сельскохозяйственной продукции, определены его место и роль в национальной экономике. Приведена и проанализирована сущность принципов функционирования рынка сельскохозяйственной продукции. Указано, что сущность каждого из принципов отражает как условия функционирования субъектов сегмента, направленность их действий и ответственность перед смежными элементами, так и отношения с внешней средой. Обоснован подход к анализу рынка сельскохозяйственной продукции в Украине. Отмечено, что применение системного подхода позволит рассматривать рынок сельскохозяйственной продукции как целостную систему, объединяющую совокупность взаимосвязанных структурных элементов в одно целое.

Ключевые слова: рынок сельскохозяйственной продукции, исследования рынка, принципы функционирования и развития рынка сельскохозяйственной продукции, процесс исследования рынка сельскохозяйственной продукции.

УДК 339.1

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.58-5>

Воронкова Т.Є.

к.е.н., доцент, професор кафедри економіки та сфери обслуговування Київський національний університет технології та дизайну

Басова М.К.

магістр Київський національний університет технології та дизайну

Voronkova Taisiia

Kyiv National University of Technologies and Design

Basova Mariia

Kyiv National University of Technologies and Design

The structure of the Ukrainian market as a whole classifies a number of its individual types, an important component of which is the market of agricultural products. Currently, the market of agricultural products in Ukraine operates in an underdeveloped market infrastructure, ineffective measures of state regulation of the development of the agro-industrial complex, low logistics and information support. All these factors determine the peculiarities of the functioning of the market of agricultural products. It is determined that the functioning of the market of agricultural products is associated with the presence of economic relations in the process of selling products by agricultural producers. The article considers the approaches to the interpretation of the market of agricultural products, it is determined that the agricultural market is a kind of market by object of exchange, namely part of the market of consumer goods. Its place and role in the national economy are substantiated. Each individual segment of the market of agricultural products is endowed with its inherent homogeneous functions and provides, in full, the implementation of a particular activity. Each of them has its own principles for the effective functioning of each of them. The essence of the principles of functioning of the market of agricultural products is given and analyzed. It is noted that the essence of each of the principles reflects both the conditions of functioning of the subjects of the segment, the direction of their actions and responsibilities to related elements, and relations with the external environment. The conditions for the effective functioning of the market are the presence of: a significant number of producers; solvent consumer; places of exchange operations; perfect competition; regulatory and legal support for the regulation of relations and a balanced agricultural policy. In the course of the research the approach to the analysis of the market of agricultural products in Ukraine is substantiated. It is noted that in the process of conducting research on the market of agricultural products it is necessary to be guided by the principle of interconnection and development of economic phenomena, ie to consider economic phenomena in the development and interconnection. At the same time, the application of a systematic approach will allow us to consider the market of agricultural products as a holistic system that combines a set of interconnected structural elements into one whole. It is the set of interacting elements and ways of their interaction determine the structural construction of the market of agricultural products.

Key words: market of agricultural products, market research, principles of functioning and development of the market of agricultural products, process of research of conjuncture of the market of agricultural products.

Постановка завдання. Повноцінне забезпечення потреб населення продуктами харчування відповідно до науково обґрунтованих норм споживання позитивно характеризує продовольчу безпеку країни. Значна роль у виконанні цього

завдання відводиться внутрішньому ринку сільськогосподарської продукції, на якому реалізують свій товар виробники і задовольняють інтереси покупці, за умов, що під час збуту провідна роль відводиться споживачам. Посилення україн-

ських позицій на світових сільськогосподарських ринках сьогодні виступає важливим завданням державної економічної політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у теорію формування і функціонування ринку продукції сільського господарства зробили такі вітчизняні вчені, як В. Андрійчук, В. Аполій, І. Баланюк, Ф. Горбонос, Л. Левківська, І. Лукінов, Ю. Лупенко, М. Малік, В. Месель-Веселяк, О. Мороз, Т. Осташко, А. Павленчик, Б. Пасхавер, О. Скидан, І. Червен, Л. Янковська, І. Яців та ін. Їхні дослідження зосереджено на теоретичних, методологічних і практичних аспектах ринку, розвитку його окремих складників, ролі і значенні й ефективності функціонування з урахуванням регіональних особливостей та умов євроінтеграції. Зважаючи на чисельні дослідження, сьогодні актуальним питанням залишається аналіз особливостей розвитку ринку сільськогосподарської продукції в контексті перспективи посилення позицій України на світових ринках сільськогосподарських продуктів.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексне вивчення підходів до аналізу вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У структурі ринку України у цілому класифікують низку окремих його видів, важливим складником якої є ринок сільськогосподарської продукції. Погляди та методичні підходи більшості науковців до розуміння сутності ринку сільськогосподарської продукції та його трактування базуються на використанні класичного підходу, в основі якого лежать

економічні відносини між учасниками ринку: виробниками і споживачами, покупцями і продавцями та іншими суб'єктами з приводу здійснення обмінних операцій, що відбуваються в ході реалізації сільськогосподарської продукції, наголошуючи, що обов'язковим атрибутом обміну мають стати узгоджені інтереси всіх учасників ринку [1, с. 43].

Сільськогосподарський ринок є різновидом ринку за об'єктом обміну, а саме частиною ринку товарів народного споживання. Про це свідчить трактування цього поняття Ю.С. Коваленком, згідно з яким сільськогосподарський ринок – це частина національного аграрного ринку, на якому предметом купівлі-продажу є сільськогосподарська продукція та продовольство [2].

Функціонування ринку сільськогосподарської продукції пов'язане з наявністю економічних відносин у процесі реалізації продукції сільськогосподарськими виробниками [3, с. 18]. На думку Л. Левківської, найважливішою умовою формування цивілізованого ринку сільськогосподарської продукції є його структурні елементи, яким властиві різноманітність каналів реалізації, форм купівлі-продажу, посередників та покупців, а також розвинена мережа сервісного, насамперед науково-інформаційного, обслуговування товаровиробників [4, с. 415].

Кожен окремий сегмент ринку сільськогосподарської продукції наділений властивими йому однорідними функціями і забезпечує в повному обсязі виконання визначеного виду діяльності. Для ефективного функціонування кожного з них характерні свої принципи (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи функціонування ринку сільськогосподарської продукції та їх сутність

Принцип	Сутність принципу
Саморегулювання	Полягає у створенні, підтримці виробництва, розподілі та обміні сільськогосподарської продукції на основі взаємодії попиту і пропозиції в конкурентному середовищі за допомогою вільного ціноутворення
Координації	Забезпечує функціонування кожного сегменту ринку сільськогосподарської продукції на засадах узгодженості, взаємної впорядкованості співпраці ринкових суб'єктів і спрямованості їхньої діяльності на одержання корисного ефекту
Цілісності	Передбачає створення і функціонування ринку сільськогосподарської продукції як єдиного цілого, а діяльність окремих елементів – у взаємозв'язку й єдності
Інтегрованості	Передбачає інтеграцію елементів ринку сільськогосподарської продукції в єдину систему
Еквівалентності	Регулює і визначає характер міжгалузевого обміну товарів і послуг
Ціноутворення	Має на меті узгодження цінової політики на ринку сільськогосподарської продукції, за якої за основу ціни приймаються середньозважені галузеві витрати, до яких додається економічний прибуток
Конкурентоспроможності	Характеризує конкурентні переваги на ринку продукції одного з учасників та неможливість співіснування іншого в одній ніші
Взаємодії та системності	Передбачає обов'язковість взаємодії сегментів, спрямованих на організацію їх у єдину систему
Законодавчого забезпечення	Передбачає нормативно-правове забезпечення функціонування ринку
Синергізму	Формування синергетичного ефекту як сумарного результату діяльності всього ринку, який переважає суму результатів в окремих сегментах
Ефективності	Передбачає отримання позитивних кінцевих результатів або корисного ефекту

Джерело: вдосконалено автором на основі [1, с. 58]

Сутність кожного з принципів відображає як умови функціонування суб'єктів сегменту, спрямованість їхніх дій і відповідальність перед суміжними елементами, так і відносини із зовнішнім середовищем.

Умовами ефективного функціонування ринку є наявність: значної кількості товаровиробників; платоспроможного споживача; місця проведення обмінних операцій; досконалої конкуренції; нормативно-правового забезпечення з регулювання відносин та виваженої аграрної політики.

Для забезпечення здійснення досліджень ринку сільськогосподарської продукції доцільно використовувати діалектичний метод, базові основи економічної теорії, умови та вимоги ринкової економіки, концепцію розвитку АПК України та вітчизняного аграрного ринку, наукові доробки провідних учених-аграрників, чинне законодавство України. Відповідно, послідовність процесу дослідження кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції доцільно проводити у такій послідовності:

- аналіз кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції;
- планування та організація досліджень;
- здійснення досліджень;
- інтерпретація результатів дослідження;
- формування політики функціонування та розвитку ринку сільськогосподарської продукції, обґрунтування стратегій та регуляторних програм.

Загалом у процесі здійснення досліджень ринку сільськогосподарської продукції необхідно керуватися принципом взаємозв'язку та розвитку економічних явищ, тобто розглядати економічні явища у розвитку та взаємозв'язку. Водночас застосування системного підходу дасть змогу розглядати ринок сільськогосподарської продукції як цілісну систему, що об'єднує сукупність взаємопов'язаних структурних елементів в одне ціле. Саме множина взаємодіючих елементів та способи їх взаємодії зумовлюють структурну побудову системи ринку сільськогосподарської продукції [5, с. 111].

У процесі аналізу трансформаційних процесів аграрного сектору, а також процесів формування ринку сільськогосподарської продукції доцільно встановлювати кількісні й якісні відмінності економічних явищ на основі врахування закону переходу кількісних змін у якісні. Реалізація вищенаведеного дає змогу дослідити чинники, що негативно впливають на ринкові процеси, та з'ясувати дієві методи їх своєчасної ліквідації.

Для обґрунтування перспективних напрямів функціонування та розвитку ринку сільськогосподарської продукції, а тим більше конкурентоспроможного ринку та продукції, насамперед необхідно здійснити аналіз самого об'єкта, а саме змін та перетворень, що мають місце в межах останнього. Вітчизняний ринок сільськогосподарської продукції є недосконалим, що пояснюється

неврегульованістю взаємодії його формальних та неформальних складових частин, які призводять до нестійкого та неефективного його розвитку.

У процесі здійснення аналізу кожного з блоків доцільно використовувати інституціональний підхід, який забезпечить детальне пояснення та обґрунтування низки явищ, що супроводжують формування і розвиток ринку сільськогосподарської продукції та неоднозначно впливають на його ефективність.

Отже, дослідження ринку сільськогосподарської продукції здійснюється на основі використання методичного інструментарію та поетапно, де на кожному з етапів досліджується певний складник (структурна частина), починаючи з наявних попиту та пропозиції, структури ринку, поведінки різних суб'єктів та наявних явищ на ринку, оцінки державного регулювання функціонування аграрного ринку та аналізу результативності ринку. Для отримання об'єктивних результатів щодо стану ринку сільськогосподарської продукції доцільно за допомогою математичних формул здійснювати розрахунки цінової конкурентоспроможності, визначати рівень підвищення цін, конкурентоспроможність продукції (товару) та ін. Окрім того, здійснюється аналіз ринкової інфраструктури, конкурентного середовища, міжгалузевих зв'язків та оцінка оптимального територіального розташування суб'єктів ринку сільськогосподарської продукції.

Висновки з проведеного дослідження. Організація досліджень ринку сільськогосподарської продукції в умовах глобалізаційних процесів потребує застосування наукових методологічно підкріплених підходів. Так, підґрунтям дослідження ринку сільськогосподарської продукції є методологія, що включає теорію, принципи та правила наукового дослідження. Загалом поняття «методологія» охоплює методи, процедури та операції, що забезпечують глибоку та всебічну характеристику досліджуваних процесів та явищ. Для забезпечення здійснення досліджень ринку сільськогосподарської продукції доцільно використовувати діалектичний метод, базові основи економічної теорії, умови та вимоги ринкової економіки, концепцію розвитку АПК України та вітчизняного аграрного ринку, наукові доробки провідних учених аграрників, чинне законодавство України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Павленчик Н.Ф. Ринок сільськогосподарської продукції: теорія і практика : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2015. 400 с.
2. Коваленко Ю.С. Аграрний ринок України: організація та управління. Київ : ІАЕ УААН, 1998. 108 с.
3. Мороз О. Теоретико-методологічні аспекти сучасної парадигми регулювання аграрного ринку. *Вісник ВПІ*. 2004. № 5. С. 16–22.

4. Левківська Л.М. Теоретичні засади формування інфраструктури аграрного ринку. *Вісник Львівського державного аграрного університету. Економіка АПК*. 2002. № 9. С. 415–420.

5. Скрипник А.В. Вплив варіативності окремих факторів на аграрне виробництво. *Проблеми економіки*. 2014. № 4. С. 161–169.

6. Кошій О.В. Теоретичні засади багатocyкличесності формування економічної кон'юнктури. *Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»*. 2009. Вип. 6(23). Ч. 1.

7. Федосеєва Г.С. Світовий ринок сільськогосподарської продукції: теоретичний та практичний аспекти розвитку. *Світова економіка та міжнародні відносини. Інтелект XXI*. 2017. № 1. URL : http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2017/2017_1/3.pdf (дата звернення: 06.11.2020).

REFERENCES:

1. Pavlenchuk N.F. (2015). Rynok sil's'kohospodars'koi produktsii : teoriia i praktyka : monohrafiia. Lviv: Liha-Pres. (in Ukrainian)

2. Kovalenko Yu.S. (1998) *Ahrarnyj rynek Ukrainy: orh-anizatsiia ta upravliinnia*. Kyiv: IAE UAAN. (in Ukrainian)

3. Moroz O. (2004) Teoretyko-metodolohichni aspekty suchasnoi paradyhmy rehuliuвання ahrarnoho rynku. *Visnyk VPI*. no. 5, pp. 16-22.

4. Levkivs'ka L.M. (2002) Teoretychni zasady formuvannia infrastruktury ahrarnoho rynku. *Visnyk L'vivs'koho derzhavnoho ahrarnoho universytetu : ekonomika APK*. no. 9, pp. 415 – 420.

5. Skrypnyk A.V. (2014) Vplyv variatyvnosti okremykh faktoriv na ahrarne vyrobnytstvo. *Problemy ekonomiky*. no. 4, pp. 161-169.

6. Koschij O.V. (2009). Teoretychni zasady bahatotsyklichnosti formuvannia ekonomichnoi kon'iunkturny. *Ekonomichni nauky. Seriiia "Ekonomichna teoriia ta ekonomichna istoriia"*. Zbirnyk naukovykh prats'. LNTU. vol. 6 (23). Ch. 1. (in Ukrainian)

7. Fedosieieva H.S. (2017) Svitovyj rynek sil's'kohospodars'koi produktsii: teoretychnyj ta praktychnyj aspekty rozvytku. *Svitova ekonomika ta mizhnarodni vidnosyny. Intellect KhKhl*. № 1. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2017/2017_1/3.pdf (accessed 6 November 2020).